

Schöpflin Aladár: A magyar irodalom története a XX. században. Budapest, 1937.

„Tormay Cécile az egyedüli a század elején fellépett írók között, akik a társadalom felső rétegéből igazi hivatottsággal jött, és figyelemre méltó új arcvonással gyarapította az irodalom képét.

Amíg a háború után bele nem sodródott a politikai mozgalmakba, nem tartozott mint író sem párthoz, sem csoporthoz, nem irodalmi alakulaton vagy folyóiraton át lépett az irodalomba, hanem mindentől függetlenül, csak önmagára támaszkodva. A társadalmi körben, amelybe beleszületett, életformáival benne maradt, de az irodalomban nagyjából függetlenítette magát tőle, nem társadalmi szempontok vagy jelenségek érdekelték, lélektani kérdésekre irányította figyelmét.

Van egy lélektani problémája, ami különösen érdekl: a különböző fajú, vérmérsékletű és kultúrájú emberek szerelmi kapcsolatának fájdalma. (...) Az Emberek a kövek között (1911) című regényében a lélektani konfliktus még teljesen személyes ügye két embernek, semmiképpen sem kapcsolódik bele valami közösségbe, a két emberen kívül alig is van több szereplő, a milió csak a természet, amely az impresszionista festők élénk, mozgalmas színskálájával van ábrázolva. Tormay Cécile másik regényében, A régi házban a probléma bele van ágyazva a társadalomba, tipikussá szélesül. (...) A regénnyel kapcsolatban szeretik emlegetni a Buddenbrooks-ot, de éppen az, ami hasonló van a kettő között, nem Thomas Mann személyes tulajdona, Dickens óta benne van az irodalomban. A régi ház módszere inkább Anatole France-ra utal, a múlt szemlélete az ő szemén keresztül való – csak március 15-nek elmondást kell megfigyelni, ahogy a Kígyó utcai bolt üvegajtaján át a német polgárok nézik. (...) A háború után bekövetkezett forradalom élménye s izgatott ellenforradalmi érzülete a politikai térre vitte, s ennek eredménye a Bujdosó könyv két kötete, egy írói tollal megírt, érthetőleg egyoldalúan színezett memoár a forradalom alatti élményeiről. (...) Csak sok év után jelet meg történelmi trilógiájának, Az ősi küldött-nek első kötete, A csallóközi hattyú, melyet csakhamar követett a második kötet, A túlsó parton. A harmadik kötetnek a fehér barát lett volna a címe, ha az írónőt közben el nem ragadja a halál. (...)

Tormay Cécile-t stílusa a század eleji hanghoz kapcsolja, tele van szimbolikus elemekkel, újszínű képekkel és fordulatokkal, s korrektségében is nyugtalanabb és több szólamú, mint a kilencvenes évek stílusa. Ez is bizonyítja, hogy a stílusváltás nem valami önkény műve volt, hanem mélyebben, az idők követelményében gyökerező szükséglet. Olyan konzervatív lelkiállapot sem tudott neki ellenállni, mint Tormay Cécile.